

บทบาทของประเพณีบุญเดือนสามในชุมชนไทกะเลิงบ้านม่วง จังหวัดนครพนม

Roles of Bun DueanSam Tradition in Tai Ka Leng Ban Muang Community, Nakhon Phanom Province

สารทิ ขาวดี* และ ศิรัช ดาบุตร

Sarapee Khowdee* and Sirachat Dabut

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี อุบลราชธานี ประเทศไทย

Faculty of Liberal Arts, Ubon Ratchathani University, Ubonratchathani, Thailand

*Corresponding author, E-mail: sirachat.utp@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอผลการศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์จังหวัดนครพนม บทบาทของประเพณีบุญเดือนสามที่มีต่อชุมชนไทกะเลิงบ้านม่วง ตำบลเวินพระบาท อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์-กันยายน พ.ศ.2562 โดยใช้ทั้งจากเอกสารและเก็บข้อมูลจากภาคสนามโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้ประกอบพิธีและผู้เข้าร่วมพิธี พร้อมทั้งสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนพิธี แล้วนำเสนอผลการศึกษารูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่าประเพณีบุญเดือนสาม มีบทบาทต่อคนในชุมชนบ้านม่วง 2 บทบาท ได้แก่ (1) บทบาทต่อชุมชน แบ่งเป็น 5 บทบาทย่อย ได้แก่ บทบาทในการสร้างความสัมพันธ์อันดีแก่สมาชิกในครอบครัว บทบาทในการสร้างความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชน บทบาทในการรักษาวัฒนธรรมให้คงอยู่ บทบาทในการควบคุมสังคม และบทบาทในการให้ความบันเทิง และ (2) บทบาทต่อปัจเจกบุคคล แบ่งเป็น 2 บทบาทย่อย ได้แก่ บทบาทในการสร้างขวัญและกำลังใจแก่ชาวบ้าน และบทบาทในการให้ความหวังเรื่องความอุดมสมบูรณ์ การศึกษาตามจุดมุ่งหมายนอกจากช่วยให้ทราบถึงบทบาทของประเพณีบุญเดือนสามที่มีต่อชาวชุมชนไทกะเลิงบ้านม่วง ยังพบว่าประเพณีบุญเดือนสามหรือประเพณีสู่ขวัญข้าวของชุมชนแห่งนี้ ยังคงทำหน้าที่เสมือนจารีตประเพณีให้ชาวชุมชนต้องยึดถือปฏิบัติ เพื่อความสุข ความเจริญ ความเป็นสิริมงคลในชีวิต และสร้างขวัญกำลังใจในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเรื่อยมา

คำสำคัญ: ประเพณีบุญเดือนสาม บทบาทของประเพณี ชาวไทกะเลิงบ้านม่วง จังหวัดนครพนม

Abstract

This article investigated the roles of Bun Duean Sam (Third Lunar Month) Tradition in Tai Ka Leng Ban Muang Community, Woen Phra Bat Subdistrict, Tha Uthen District, Nakhon Phanom Province. Data were collected

from February to September 2019 from documents and fieldworks by means of interviews with ritual leaders and participants and participant observations in every step of the ritual practice. The findings were reported descriptively. The findings illustrated that Bun Duean Sam Tradition played its role in two levels: community and individual-l. The role in the community level could be further divided into five functions, including strengthening relationship among family members, creating community harmony, maintaining cultural heritage, establishing social norms, and providing entertainment. The role in the individual level, in contrast, had two functions, including enhancing villagers' morale and giving them hope of fertility. Not only did this study provide insights into the roles of Bun Duean Sam Tradition or Su Kwan Kao Tradition in Tai Ka Leng Ban Muang Community, but it also revealed that it still served its function as a tradition constantly practiced by the community members for their happy, prosperous, and auspicious life and their boosted morale in carrying out their agricultural activities.

Keywords: Boon Dian Sam Tradition, Roles of Tradition, Tai Ka Leng Ban Muang People, Nakhon Phanom Province

1. บทนำ

ภาคอีสานเป็นพื้นที่ราบสูงพื้นที่ส่วนใหญ่ติดกับประเทศลาวตั้งแต่อีสานเหนือจรดอีสานใต้ ผู้คนทั้งสองฝั่งจึงสามารถข้ามไปมาหาสู่กัน โดยมีแม่น้ำโขงกั้นระหว่างกลาง และจังหวัดนครพนมก็เชื่อว่าเป็นจังหวัดที่ได้รับได้อิทธิพลทางวัฒนธรรมหลายอย่างมาจากลาว รวมถึงประวัติศาสตร์ผู้คนหรือชนเผ่าที่มักถูกกล่าวถึงว่ามีอยู่ทั้งสองฝั่งโขง โดยเฉพาะวัฒนธรรม 7 ชนเผ่า ได้แก่ ผู้ไท ไทกะเลิง ไทญ้อ ไทข่า ไทแสก ไทลาวและไทโซ่ ซึ่งแต่ละชนเผ่าแม้ว่าจะมีความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมที่แตกต่างกัน แต่สิ่งที่มีเหมือนกันคือความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำนา เพราะฉะนั้นผืนนาของผู้คน การทำนาของผู้คน ข้าวกับผู้คน สิ่งเหล่านี้ล้วนผูกพันกันมาแต่โบราณ

ชาวไทกะเลิงชุมชนบ้านม่วง ตำบลเวินพระบาท อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม 1 ใน 7 เผ่า ที่ผูกพันกับผืนนาและการทำนา จากคำบอกเล่าของผู้สูงอายุและผู้นำชุมชนทำให้ทราบว่า บรรพบุรุษของชาวไทกะเลิงบ้านม่วงนั้นอพยพมาจากประเทศลาว เมื่อมาตั้งรกรากอยู่ที่บ้านม่วง ก็ยึดอาชีพทำนาเป็นหลัก มีการถือปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีกรรมว่าด้วยข้าวอย่างเคร่งครัด ทั้งนี้รวมไปถึงการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เกี่ยวกับข้าว เช่น ผีนา (เจ้าทุ่ง) แม่โพสพ แม่คงคา แม่ธรณี พระยาแล่น ฯลฯ จึงได้ประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าว และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือดังกล่าวตลอดทั้งปี ซึ่งประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวที่ปรากฏและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน และกลายเป็นกิจกรรมสำคัญที่ไม่อาจจะเลยการปฏิบัติได้โดยทั้งระดับครอบครัว และระดับชุมชน คือ “ประเพณีบุญเดือนสาม” หรือประเพณีสู่ขวัญข้าว

ประเพณีบุญเดือนสามของไทกะเลิงบ้านม่วง ตำบลเวินพระบาท อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ถึงแม้จะตั้งชื่อว่าประเพณีบุญเดือนสาม แต่มีกิจกรรมย่อยสำคัญ 7 กิจกรรม ได้แก่ (1) วันเตรียมงาน (2) พิธีสู่ขวัญข้าว สู่ข้าวเฝ้าข้าว และอุปกรณ์ในการทำนา (3) ทำบุญตักบาตร (4) บุญกองข้าว (5) ขบวนแห่ปัจจัยข้าววัด (6) พิธีสู่ขวัญชาวบ้านและสู่ขวัญหมู่บ้าน (7) กินพาลงร่วมกัน ความสำคัญและสิ่งที่ทำให้

งานบุญเดือนสามของชุมชนแห่งนี้ น่าสนใจคือ ชาวชุมชนยังคงรักษาแบบแผนพิธี อาทิ วันเวลาในการจัดพิธีกรรม เครื่องประกอบและขั้นตอนพิธีกรรม ภาษาท้องถิ่นที่ใช้ในพิธีกรรม (ภาษากะเลิง) และกิจกรรมที่แสดงถึงความรัก ความสามัคคี และความเป็นหนึ่งเดียวของชาวชุมชนไว้อย่างเคร่งครัด เช่น การกินพาส์ร่วมกัน การแต่งกาย ด้วยชุดชาติพันธุ์ในวันงาน ที่สำคัญคือ ทุกขั้นตอนพิธีตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุด คนรุ่นเก่ายังคงมุ่งมั่นที่จะสืบทอด ประเพณีและวิถีวัฒนธรรมอันดีงามนี้แก่ชนรุ่นหลังทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อให้ประเพณีบุญเดือนสามหรือ ประเพณีสู่ขวัญข้าวนี้ได้ดำรงอยู่คู่ชุมชนตลอดไป การที่ประเพณีบุญเดือนสามยังคงดำรงอยู่คู่ชุมชนชาวไทยกะเลิง บ้านม่วงจวบจนปัจจุบัน ผู้วิจัยมองว่าน่าจะเป็นเพราะประเพณีนี้ยังคงมีบทบาทหน้าที่รับใช้ชาวชุมชนอยู่

อนึ่ง การศึกษายทบาทหน้าที่ของคติชน เป็นแนวทางหนึ่งในการวิจัยทางคติชนวิทยาซึ่งนักคติชน รับแนวคิดนี้มาจาก ทฤษฎีหน้าที่นิยม (Functionalism) ของนักมานุษยวิทยาชื่อ มาลินอฟสกี (Bronislaw Malinowski) ทฤษฎีนี้ นักสังคมวิทยานำมาใช้กับระบบสังคม โดยมองว่าสังคมคือระบบใหญ่ซึ่งประกอบด้วยระบบย่อยหลายระบบ ระบบต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กันและมีหน้าที่ที่เกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกัน ถ้าเกิดบางอย่างขึ้นกับส่วนใดส่วนหนึ่งก็จะมีผลกระทบต่อส่วนอื่น ๆ ด้วย ทฤษฎีนี้จึงเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันกับองค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งประกอบขึ้นพร้อมสังคม (สุกัญญา สุฉญา, 2549) อีกทั้งทฤษฎีนี้ยังมองว่า วัฒนธรรมส่วนต่าง ๆ ในสังคมมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทั้งทางด้านปัจจัยพื้นฐาน ด้านความมั่นคงของสังคม และความมั่นคงทางจิตใจ วัฒนธรรมในส่วนที่เป็นคติชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล่าประเภทต่าง ๆ เพลง การละเล่น การแสดง ความเชื่อ พิธีกรรม ล้วนมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจและช่วยสร้างความเข้มแข็ง และความมั่นคงทางวัฒนธรรมให้แก่สังคม ดังนั้น การศึกษาวัฒนธรรมที่เป็นคติชนจึงควรศึกษาในบริบททางสังคมนั้น ๆ เพื่อให้เห็น ความสำคัญของข้อมูลประเภทคติชนที่ช่วยให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง (ศิริพร ณ ถลาง, 2548) อีกทั้งประคอง นิมมานเหมินท์ และคณะ (2560) กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของพิธีทำขวัญไว้ว่า พิธีทำขวัญมีบทบาทสร้างความเชื่อมั่น ให้แก่ผู้รับขวัญให้เกิดพลัง มีขวัญและกำลังใจในการที่จะมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข สดชื่นแจ่มใส สามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ตลอดจนมีลูกมีหลานสืบเผ่าพันธุ์ต่อไป

จากความน่าสนใจดังกล่าวผู้วิจัยจึงต้องการจะศึกษาให้ได้คำตอบว่า ประเพณีบุญเดือนสามหรือประเพณีสู่ขวัญข้าว มีบทบาทรับใช้ชุมชนไทยกะเลิงบ้านม่วง ตำบลเวินพระบาท อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ทั้งบทบาทในระดับชุมชนสังคม และระดับปัจเจกบุคคล อย่างไรบ้าง ผู้วิจัยจึงเลือกจะศึกษาในแง่บทบาทหน้าที่ที่ประเพณีบุญเดือนสามมีต่อชุมชน ตามแนวทางการศึกษายทบาทหน้าที่ของคติชนที่นักวิชาการ เช่น มาลินอฟสกี วิลเลียม บาสคอม ประคอง นิมมานเหมินท์ สุกัญญา สุฉญา ศิริพร ณ ถลาง ประมิมน์ จารูร สารภี ขาวดี ภาณุพงศ์ อุมศิลป์ น้ามนต์ อยู่อินทร์ เป็นต้น ที่ได้ศึกษายทบาทหน้าที่ของคติชนต่าง ๆ ประเภทต่าง ๆ ทั้งตำนาน นิทาน เพลง ประเพณี พิธีกรรม เป็นแนวทางไว้

2. วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาบทบาทของประเพณีบุญเดือนสามที่มีต่อชุมชนไทกะเลิง บ้านม่วง ตำบลเวินพระบาท อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนมในปัจจุบัน

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่ใช้ระเบียบวิธีการเก็บข้อมูลทางคติชนวิทยาภาคสนาม การดำเนินการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้กำหนดวิธีการในการศึกษาไว้เป็น 3 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

3.1 ชั้นเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งเป็น 2 ส่วนดังนี้

3.1.1 รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.1.2 รวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม โดยมีวิธีการ ดังนี้

3.1.2.1 การสังเกต โดยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในงานประเพณีบุญเดือนสามในชุมชนไทกะเลิงบ้านม่วง ตำบลเวินพระบาท อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

3.1.2.2 การสัมภาษณ์ โดยการสัมภาษณ์ข้อมูลจากการจัดประเพณีบุญเดือนสามในชุมชนไทกะเลิงบ้านม่วง ตำบลเวินพระบาท อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ประกอบด้วย ผู้นำประกอบพิธีกรรมทางศาสนาผู้นำประกอบพิธีฝ่ายฆราวาส ครู และนักเรียน โรงเรียนบ้านม่วงนาสีดา ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน และชาวบ้านม่วง จำนวน 21 คน

3.2 ชั้นวิเคราะห์ข้อมูลและดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ คือ วิเคราะห์บทบาทของประเพณีบุญเดือนสามในชุมชนไทกะเลิงบ้านม่วง ตำบลเวินพระบาท อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

3.3 ชั้นนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้า โดยผู้ศึกษาจะนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์

4. ผลการวิจัย

เมื่อใช้แนวคิดบทบาทหน้าที่ของคติชนมาพิจารณาประเพณีบุญเดือนสาม หรือ ประเพณีทำขวัญข้าวของชาวไทกะเลิงบ้านม่วง พบบทบาทของประเพณีใน 2 ประเด็นหลัก คือ บทบาทต่อชุมชน และบทบาทต่อปัจเจกบุคคล

4.1 บทบาทต่อชุมชน

ผลการศึกษาพบบทบาทของประเพณีบุญเดือนสามที่มีต่อชุมชน 5 ประการ ได้แก่ บทบาทในการสร้างความสัมพันธ์อันดีแก่สมาชิกในครอบครัว บทบาทในการสร้างความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชน บทบาทในการรักษาวัฒนธรรมให้คงอยู่ บทบาทในการควบคุมสังคม และบทบาทในการให้ความบันเทิง อธิบายได้ดังนี้

4.1.1 บทบาทในการสร้างความสัมพันธ์อันดีแก่สมาชิกในครอบครัว วันจัดประเพณีบุญเดือนสาม ในช่วงเช้า มีด สมาชิกทุกคนในครอบครัวจะมีส่วนร่วมในการเตรียมสิ่งของเพื่อจัดพิธีสู่ขวัญข้าว และสู่ขวัญอุปกรณ์ในการทำนา รวมถึงจัดเตรียมข้าวปลาอาหารเพื่อไปทำบุญที่วัด ส่วนมากชาวไทกะเลิงในชุมชนบ้านม่วงจะอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่ เมื่อมีงานบุญยิ่งเปิดโอกาสให้สมาชิกในครอบครัว สายตระกูล และชาวชุมชนได้มาพบปะสังสรรค์พูดคุยกัน สร้างความสัมพันธ์อันดีแก่สมาชิกในครอบครัว ดังคำให้สัมภาษณ์ ของนายสมอริก ไชยสุระ ผู้นำในการประกอบพิธีและผู้อาวุโสในชุมชน ความว่า

“ประเพณีบุญเดือนสามเป็นเหมือนการรวมญาติกันของคนในครอบครัว เนื่องจากพิธีสู่ขวัญข้าว และอุปกรณ์ในการทำนาในช่วงเช้า ลูกหลานทุกคนในครอบครัวมีอะไรที่สามารถใส่ในพางขวัญได้ เช่น ผลไม้ เผือก มัน เป็นต้น ก็นำมารวมกันที่บ้านแม่ผู้เป็นคนประกอบพิธี แล้วทำให้ลูกหลานได้มาพบปะสังสรรค์กัน ยายเห็นแล้วก็มีความสุข เพราะเห็นลูกหลานพร้อมหน้าพร้อมตากัน”

(สมอริก ไชยสุระ, สัมภาษณ์, 19 มีนาคม 2562)

ผู้วิจัยในฐานะเป็นคนในชุมชนเห็นการจัดประเพณีบุญเดือนสามมายี่สิบปี อาจกล่าวได้ว่า พิธีสู่ขวัญข้าว และสู่ขวัญอุปกรณ์ในการทำนาในช่วงเช้าของวันขึ้น 3 ค่ำเดือน 3 มีส่วนสำคัญยิ่งที่ทำให้สมาชิกในครอบครัว ญาติพี่น้องได้ทำกิจกรรมร่วมกัน รวมถึงเป็นการสร้างความสัมพันธ์กันในเครือญาติให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

4.1.2 บทบาทในการสร้างความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชน ประเพณีบุญเดือนสาม มีการจัดขบวนแห่บั้งจัญเข้าวัดในช่วงบ่าย โดยมีการคัดแปลงมาจากขบวนกลองเส็งของคนในชุมชน ที่เป็นการแห่เพื่อรับบริจาคบั้งจัญเข้าวัด เป็นการรวมตัวกันของชาวบ้านม่วงเพื่อจัดขบวนแห่ บั้งจัญได้มีการตั้งต้นเงินไว้ที่วัดแทนการแห่รอบหมู่บ้าน เมื่อคนในหมู่บ้านบริจาคกันแล้ว จึงนำต้นเงินนั้นมาแห่จัดเข้าขบวน และเพื่อการทำให้ขบวนแห่ยิ่งใหญ่ขึ้นจากเดิม จึงมีการจัดตกแต่งให้สวยงาม โดยขบวนแห่เริ่มจากขบวนต้นเงินบั้งจัญ ขบวนพ่อบ้านแม่บ้าน (ผู้ใหญ่บ้านและผู้มีชื่อเสียงในหมู่บ้าน) ขบวนจากโรงเรียนบ้านม่วงนาสีดา ขบวนฟ้อนรำจากหมู่บ้าน ขบวนการแสดงถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านม่วง และปิดท้ายด้วยขบวนผู้สูงอายุในชุมชน ในขบวนมีการแสดงเอกลักษณ์ บ่งบอกถึงวิถีชีวิตความเป็นชาติพันธุ์ไทกะเลิง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และความสามัคคีกันของคนในชุมชนผ่านการแต่งกาย

ก.ขบวนนางรำ

ข.การแต่งกายของผู้ร่วมขบวน

ค.ขบวนแห่ต้นเงินบั้งจัญ

ง.รดต้นเงินบั้งจัญ

รูปที่ 1 ขบวนแห่ต้นเงินบั้งจัญ

นอกจากนี้ในช่วงเย็น ทุกคนจะรับประทานอาหารร่วมกันที่ลานสุขวิทยาวัยชราบ้านและสุขวิทยามุมบ้าน จากนั้นจึงกินพาสลิ่งร่วมกัน นอกจากการจัดเตรียมอาหาร สมาชิกอีกส่วนก็จะช่วยกันจัดเตรียมสถานที่และเครื่องประกอบพิธีกรรม ซึ่งทุกกิจกรรมล้วนแสดงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชน

กรณีที่มีคนนอกชุมชนมาร่วมด้วย พบว่าทั้งหมดล้วนเป็นผู้มีความรู้ หรือเป็นปราชญ์ชุมชนของชุมชนไทกะเลิงชุมชนอื่น เข้ามาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเป็นผู้ที่ศรัทธาในประเพณีบุญเดือนสามเช่นเดียวกัน รวมถึงคณะครูจากโรงเรียนบ้านม่วงนาสีดา จึงอาจกล่าวได้ว่าประเพณีบุญเดือนสามทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการร้อยรัดคนเข้ามาหากัน ช่วยเหลือกัน และทำกิจกรรมร่วมกัน หรือแม้แต่การผูกข้อมือ ถือเป็น การสร้างขวัญและกำลังใจให้ชาวชุมชน ทุกปีผู้นำในการประกอบพิธีจะเชิญผู้อาวุโสในชุมชนมาร่วมกันเรียกขวัญลูกหลานให้กลับมายุ่งกับตัว

4.1.3 บทบาทในการรักษาวัฒนธรรมให้คงอยู่ ประเพณีบุญเดือนสาม มีบทบาทสำคัญในการรักษาวัฒนธรรมให้คงอยู่ ทั้งแบบแผนพิธี เครื่องประกอบในพิธีกรรม อาหารในพิธีกรรม การกินพาสลิ่งร่วมกัน การแต่งกาย รวมทั้งภาษาท้องถิ่น (ภาษากะเลิง) ผู้วิจัยเห็นว่า トラบไตที่ประเพณีบุญเดือนสามยังคงอยู่ แสดงว่าคนในชุมชนยังคงช่วยกันรักษาวัฒนธรรมเก่าแก่ของชุมชนไว้ได้ กิจกรรมที่ดูเหมือนจะธรรมดาในสายตาของคนนอกกลุ่ม เช่น การกินพาสลิ่งร่วมกัน แต่หากเกิดขึ้นในประเพณีบุญเดือนสามกิจกรรมธรรมดานี้กลายเป็นกิจกรรมพิเศษ เพราะสิ่งที่เกิดขึ้นมีความหมายต่อคนในชุมชนมากกว่าการทานข้าวร่วมกัน เพราะการมีเพื่อนทานข้าวจะทำให้รสชาติอาหารอร่อยขึ้นเหนือสิ่งอื่นใดหมายถึงการได้พบปะสังสรรค์ ได้สอบถามสุขทุกข์ และแสดงมิตรไมตรีต่อกัน ทั้งภายในครอบครัวภายในชุมชน รวมถึงระหว่างชุมชน (กรณีมีคนนอกหมู่บ้านมาร่วมในพิธี) เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องการประกอบอาชีพ รวมถึงการให้กำลังใจซึ่งกันและกัน

โดยปกติแล้วชาวบ้านม่วงค่อนข้างให้ความสำคัญกับการทานข้าวร่วมกัน ถึงแม้จะไม่ใช่วัฒนธรรมบุญ ในชีวิตประจำวันการเรียกเชิญคนที่เดินผ่านหน้าบ้านมาทานข้าวร่วมกัน ก็ถูกปฏิบัติอย่างเป็นปกติวิสัยในชุมชน จึงนับเป็นอุปนิสัยที่บรรพชนใช้สอนลูกหลานให้รักษาคุณธรรมเรื่องการลดละความตระหนี่ และรักษามารยาทเรื่องกาลเทศะให้คงอยู่

ก.การกินพาสลิ่งร่วมกัน

ข.การประกอบพิธีสุขวิทยาวัยชรา

ค. เครื่องประกอบพิธีสุขวิทยาวัยชรา

ง.การประกอบพิธีสุขวิทยาวัยชราบ้าน

รูปที่ 2 ภาพการรักษาวัฒนธรรมให้คงอยู่

4.1.4 บทบาทในการควบคุมสังคม ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ผีนา แม่โพสพ ผีตาแฮก เทวดา แพรกอยู่ในประเพณีบุญเดือนสาม ส่งผลให้ผู้คนเกรงกลัวอำนาจของผีเหล่านี้ การคงอยู่ของประเพณีจึงเสมือนเป็นการรักษาพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในประเพณีบุญเดือนสาม เช่น พิธีสุขวิทยาวัยชรา สุขวิทยาวัยผู้ใหญ่ และสุขวิทยายุวกะเลิงในการทำนา

ทำบุญตักบาตร บุญกองข้าว ขบวนแห่ปัจจัยเข้าวัด พิธีสูขวัญชาวบ้าน และสูขวัญหมู่บ้าน และการกินพาลงร่วมกัน พิธีกรรมเหล่านี้ นับเป็นวิถีปฏิบัติที่ดีและถูกต้องต่อผู้ที่ปกป้องรักษาท้องนาและต้นข้าว ทว่าหากมีการละเมิดผิดพลั้งจะ โดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม การประกอบประเพณีบุญเดือนสามจึงกลายเป็นทางออกหนึ่งในการบรรเทาความรู้สึกผิดใจ ช่วยควบคุมคนในชุมชนให้อยู่ในจารีตประเพณี ยึดมั่นในการทำมาค้าดีต่อผีนา แม่โพสพ หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นการแสดงความกตัญญูต่อข้าว ต่อผู้มีพระคุณที่ช่วยให้ข้าวกล้าอุดมสมบูรณ์และมีอยู่มีกินตลอดทั้งปี รวมถึงเกรงกลัวการกระทำบาปต่อข้าว เป็นต้น

ประเพณีบุญเดือนสาม นับเป็นสิ่งที่ทำให้คนในหมู่บ้านมีระเบียบ ยึดมั่นในจารีตประเพณี เช่น การประพฤติไม่ดีต่อข้าว การหว่านข้าวลงดิน การถอนกล้าทำให้รากของต้นกล้าขาด การเกี่ยวข้าวทำให้ต้นข้าวขาด การตีข้าวทำให้ข้าวหล่น การกระทำเหล่านี้ล้วนแต่ทำให้แม่โพสพเจ็บปวด และเสียใจ นางจึงหนีไป เรื่องนี้ทำให้คนในชุมชนให้ความสำคัญมาก เพราะหากแม่โพสพไม่กลับมาดูแลรักษาท้องนา อาจเกิดภัยพิบัติในการทำนาปีต่อไป เช่น ต้นข้าวเกิดโรค ภัยแล้ง และน้ำท่วม เป็นต้น การจัดพิธีสูขวัญจึงเป็นหนทางในการแก้ไข เพื่อขอขมาต่อผีนา แม่โพสพ และขอขมาต่อข้าวในสิ่งที่ชาวบ้านกระทำผิดลงไป

กล่าวโดยสรุป ประเพณีบุญเดือนสามเสมือนเป็นกุศโลบายที่สอนให้ผู้คนเกรงกลัวต่อการทำสิ่งไม่ดี การลบหลู่อำนาจเหนือธรรมชาติ และยังเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้คนในชุมชนยึดมั่นในการทำมาค้าดีต่อไป อีกทั้งการทำผิดต่อผีไร่ผีนาและแม่โพสพ การลงนาโดยไม่ได้ออกกล้า รวมถึงการเกี่ยวข้าวโดยไม่ได้ออกเกี่ยว ชาวบ้านเชื่อว่าจะทำให้คนในครอบครัวเจ็บป่วย การใช้ชีวิตมีปัญหาไม่ราบรื่น ข้าวกล้าในนาไม่เจริญงอกงาม หรือ ได้ผลผลิตน้อย เมื่อชาวบ้านเกิดสำนึกจึงแก้ไขด้วยการประกอบพิธีสูขวัญข้าว พร้อมกับบอกกล่าวและตักเตือนตนเองว่าจะไม่ทำผิดพลาดแบบนี้อีก

4.1.5 บทบาทในการให้ความบันเทิง ประเพณีบุญเดือนสาม นอกจากมีพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์แล้ว ผู้ร่วมงานยังสามารถรับความสุขสนุกสนาน จากกิจกรรมบันเทิงที่ชาวบ้านเลือกมานำเสนอ สรุปได้ 2 ประการ ได้แก่ ความบันเทิงจากขบวนแห่ปัจจัย และความบันเทิงจากการรับชมมหรสพในงานประเพณี

4.1.5.1 ความบันเทิงจากขบวนแห่ปัจจัย ขบวนแห่เงินเป็นขบวนแห่รอบหมู่บ้าน ในขบวนแห่ประกอบด้วยขบวนต้นเงินปัจจัย ขบวนพ่อบ้านแม่บ้าน (ผู้ใหญ่บ้านและผู้มีชื่อเสียงในหมู่บ้าน) ขบวนฟ้อนรำของชาวมุข ขบวนการแสดงวิถีชีวิตของชาวไททะเลบ้านม่วง และปิดท้ายด้วยขบวนผู้สูงอายุในชุมชน โดยมีการว่าจ้างวงกลองยาวมาสร้างความครึกครื้น สนุกสนาน ให้ชาวบ้านได้ผ่อนคลายจากการทำนาที่แสนเหน็ดเหนื่อยเมื่อเช้า ชาวบ้านมารวมตัวกันในขบวน ความสุขจากการร่ายรำประกอบดนตรี จึงถูกแสดงออกให้เห็นอย่างชัดเจนผ่านสีหน้า ท่าทาง แววตา และรอยยิ้ม นอกจากขบวนแห่ของชาวบ้านดังกล่าว ยังมีขบวนแห่จากโรงเรียนบ้านม่วงนาสีดา โดยนักเรียนจะพร้อมใจกันแต่งกายด้วยชุดประจำชนเผ่าไททะเล ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์นักเรียนส่วนใหญ่ตอบไปในการทำงานเดียวกันว่า “ขบวนแห่สร้างความสนุกสนาน เพลิดเพลิน ทำให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในขบวน รวมถึงได้แต่งตัวสวย ๆ ด้วยชุดประจำชนเผ่า อีกทั้งยังได้มีส่วนร่วมในการร่ายรำด้วย”

จากที่กล่าวมา จึงสรุปได้ว่าความสุขสนุกสนานที่ทุกคนแสดงออก นับเป็นการปลดปล่อยความเครียดจากการทำนา จากภาระหน้าที่ประจำวัน จากการเรียนการสอน ได้เป็นอย่างดี

ก.นางรำในขบวนแห่

ข.รอยยิ้มของนางรำในขบวนแห่

ค.รอยยิ้มของนางรำ

ง.รอยยิ้มนางรำ

รูปที่ 3 ความบันเทิงในงานประเพณีบุญเดือนสาม

4.1.5.2 ความบันเทิงจากการรับชมมหรสพในงานประเพณี ทุกปีหลังจากที่ชาวบ้านกินพางแลงเสร็จ จะมีการแสดงจากแม่บ้านบ้านม่วง และจากลูกหลานโรงเรียนบ้านม่วง ทั้งหมดล้วนเป็นสีสันของงาน และสร้างความสุขแก่ทุกคน ตั้งแต่ผู้เป็นนางรำ วิทยากร ผู้ชม ไม่เว้นแต่ผู้เป็นพิธีกรในงาน จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ได้ความว่า “นางรำต้องอาศัยการฝึกซ้อมมานานพอสมควรจึงได้มาแสดงในงานประเพณีบุญเดือนสาม เพื่อสร้างความสนุกสนาน เพลิดเพลิน ... ชาวบ้านหลายคนใช้เวลาว่างจากการประกอบอาชีพ ในช่วงเย็นเพื่อมาฝึกซ้อม การแสดงของแม่บ้านจึงได้รับความสนใจจากผู้ชมเป็นอย่างดี” (อัครพงษ์ ไชยสุระ, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2562) หรือ ดังที่หนึ่งในผู้รับชมการแสดงของแม่บ้าน และลูกหลานโรงเรียนบ้านม่วงนาสีดา ก็ได้กล่าวว่า “การแสดงของแม่บ้านบ้านม่วง เป็นการแสดงที่เมื่อได้รับชมแล้วต้องอมยิ้มตาม เนื่องจากมีนางรำหลายช่วงอายุรวมกัน มีทั้งที่เป็นวัยกลางคน และวัยสูงอายุ ทำให้เมื่อได้รับชมแล้วต้องให้ความสนใจเป็นอย่างดี เพราะถึงแม้จะมีผู้สูงอายุมาร่วมรำรำด้วยแต่เมื่อดูแล้วเกิดความเพลิดเพลิน เหมือนกับตนเองตอนสาว ๆ ได้ไปรำเอง ทั้งอึ้ง ทั้งหัวเราะ และมีความสุขจากการรับชม” (หมี ไชยสุระ, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2562)

นอกจากการแสดงของแม่บ้านจะได้รับความสนใจจากผู้ชมแล้ว ยังมีการแสดงจากนักเรียนโรงเรียนบ้านม่วงนาสีดาที่มาสร้างสีสันให้คนในชุมชนได้รับความสุขขณะชมด้วย ทุกการแสดงนอกจากเด็ก ๆ จะแต่งกายด้วยชุดเอกลักษณ์ของชนเผ่าไทกะเลิง รูปแบบการแสดงแต่ละปียังมีความหลากหลาย ไม่น่าเบื่อ เน้นความสนุกสนานเพลิดเพลินเป็นสิ่งสำคัญ เช่นในปี 2562 มีการเล่าเรื่องผ่านบทเพลง มีการรำรำประกอบเพลงผ่านชุดการแสดงชื่อ “ฮอยฮักชนเผ่ากะเลิง” ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์นักเรียนที่ร่วมงาน ทำให้ทราบว่า การแสดงที่เกิดขึ้นในงานประเพณีบุญเดือนสามเป็นอีกหนึ่งกิจกรรมที่เด็ก ๆ ตั้งตารอคอยให้งานประเพณีนี้เวียนกลับมาเร็ว ๆ ทุกปี

4.2 บทบาทต่อปัจเจกบุคคล

นอกจากบทบาทต่อชุมชน ประเพณีบุญเดือนสามยังมีบทบาทต่อปัจเจกบุคคล 2 ประการ ได้แก่ บทบาทในการสร้างขวัญและกำลังใจ และบทบาทในการให้ความหวังเรื่องความอุดมสมบูรณ์ อธิบายได้ดังนี้

4.2.1 บทบาทในการสร้างขวัญและกำลังใจแก่ชาวบ้าน ประเพณีบุญเดือนสามนับเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ครอบครัวที่เข้าร่วมแรงร่วมใจกันประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นการขอขมาแม่โพสพ ซึ่งเป็นผู้ดูแลรักษาผืนนา ทำให้เกิดความสบายใจ และมีกำลังใจในการทำงานปีต่อไป ดังที่นางใบสี ไชยสุระ ชาวบ้านม่วง กล่าวไว้ว่า “ประเพณีบุญเดือนสามเป็นประเพณีเกี่ยวกับข้าวที่ทำให้ตนเองมีขวัญและกำลังใจในการทำงานปีต่อไป เพราะเป็นการขอขมาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่แต่ละคนเคารพนับถือในการทำงาน คือแม่โพสพ ซึ่งเป็นผู้ที่ปกป้องรักษาท้องนา ต้นข้าว ให้ได้มาซึ่งผลผลิตข้าวที่อุดมสมบูรณ์ เมื่อทำแล้วทำให้เกิดความสบายใจ” (ใบสี ไชยสุระ, สัมภาษณ์, 9 มีนาคม 2562) นอกจากนี้ชาวบ้านยังเชื่อว่า การประกอบพิธีสู่ขวัญข้าวและอุปกรรมในการทำงาน จะทำให้แม่โพสพที่อาจน้อยใจ การกระทำของชาวนา เช่น การตีข้าวทำให้เมล็ดข้าวห่น การเกี่ยวข้าวทำให้ต้นข้าวขาด ฯลฯ ได้รับรู้ว่าชาวนาได้มาขอขมาลาโทษนางแล้ว แม่โพสพจะได้ให้อภัยและกลับมาทำหน้าที่ปกป้องรักษาท้องนา สร้างความอุดมสมบูรณ์ และช่วยให้ข้าวกล้าเจริญงอกงามได้ผลผลิตเต็มเม็ดเต็มหน่วยดังเดิม

จากการสัมภาษณ์ทราบว่า บางครอบครัวที่บางปีไม่ได้ประกอบพิธีสู่ขวัญข้าว ก็ส่งผลให้การทำงานในปีนั้นติดขัด ขัดสนเงินทอง ต้นกล้าตายด้วยโรคข้าว และศัตรูพืช ข้าวร้ายยังเกิดน้ำท่วมหนัก ผลผลิตข้าวได้น้อย ไม่ได้ตามที่ตนเองเคยได้ แต่เมื่อปีต่อมามีการประกอบพิธีสู่ขวัญข้าวและสู่ขวัญอุปกรรมในการทำงาน กลับได้ผลผลิตข้าวที่เจริญงอกงาม ไม่มีโรคข้าว และศัตรูพืชมาเบียดเบียน แล้วยังขายได้ราคาดี ดังบทสัมภาษณ์ของ นางใบสี ไชยสุระ ที่ได้ยกประสบการณ์ตรงของตนเองในปีที่ไม่ได้ประกอบพิธีสู่ขวัญข้าว และอุปกรรมในการทำงาน ทำให้การทำงานในปีนั้นติดขัด ไม่ราบรื่น ทว่า “เมื่อออกรือนใหม่ มีหนึ่งปีที่ล้มประกอบพิธีสู่ขวัญข้าว และอุปกรรมในการทำงาน ในปีนั้น ทำให้การทำงานติดขัดไปเสียทุกอย่าง ทั้งในเรื่องของโรคข้าวที่ระบาด ศัตรูพืช แล้วยังน้ำท่วมด้วยน้ำท่วมหนัก ทำให้ข้าวกล้าไม่เจริญงอกงาม ได้ผลผลิตน้อยกว่าที่ตนเองเคยได้” (ใบสี ไชยสุระ, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2562) ในปีต่อมาทางครอบครัวได้ประกอบพิธีสู่ขวัญข้าวและอุปกรรมในการทำงาน ปรากฏว่าทุกอย่างราบรื่นขึ้นและข้าวได้ผลผลิตดีขึ้นกว่าปีที่ผ่านมามาก ดังความตอนหนึ่งจากการสัมภาษณ์ว่า “เมื่อมีการประกอบพิธีสู่ขวัญข้าวก็ทำให้การทำงานในปีต่อมาราบรื่นขึ้น ไม่ติดขัดเหมือนปีที่ผ่านมา อาจจะมีศัตรูพืชมาเบียดเบียนบ้าง แต่ก็ไม่มากนัก น้ำท่วมพอดีกับการทำงาน ไม่แล้ง และน้ำไม่ท่วมหนัก อีกทั้งยังทำให้ได้ผลผลิตมากขึ้นและขายได้ราคาดี” (ใบสี ไชยสุระ, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2562)

กล่าวโดยสรุป หลังจากที่ได้ประกอบพิธีสู่ขวัญข้าว และอุปกรรมในการทำงานแล้ว ชาวบ้านจะคลายความกังวลลง ครอบครัวใดที่เคยละเลยการประกอบพิธี เช่น ครอบครัวนางใบสี ก็จะไม่ทำอีก ซึ่งบทบาทของพิธีสู่ขวัญข้าวและอุปกรรมในการทำงานสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาของการทำงานที่ชาวนาต้องเผชิญ และช่วยในการแก้ปัญหาได้ในเบื้องต้น อีกทั้งยังเป็นการสร้างขวัญ และกำลังใจที่ดีในการทำงานปีต่อไป

4.2.2 บทบาทในการให้ความหวังเรื่องความอุดมสมบูรณ์ การทำงานเป็นอาชีพหนึ่งที่มีความเสี่ยงสูง ทั้งยังต้องพึ่งพาธรรมชาติ ในเรื่องของดิน น้ำ และแสงแดด เพราะต้นข้าวต้องการน้ำ แสงแดด และดินที่อุดมสมบูรณ์เพื่อการเจริญเติบโตที่ดี ปัจจุบันมีสาเหตุหลายประการที่ทำให้การปลูกข้าวไม่ได้ผลผลิตตามที่ต้องการ เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม เกิดโรคระบาดของแมลงศัตรูพืชต่าง ๆ เป็นต้น โดยเฉพาะในอดีตที่ชาวนายังไม่มีความรู้เกี่ยวกับโรคข้าวต่าง ๆ ไม่รู้ว่า

ทำไมข้าวถึงไม่เจริญงอกงาม ทำไมข้าวไม่ออกรวง ทำไมเกิดน้ำท่วมนาข้าว ทำให้ชาวนาแต่ละคนรู้สึกวิตกกังวล และเกิดความไม่มั่นคงในการประกอบอาชีพ ประเพณีบุญเดือนสามจึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่น่าสนใจเพื่อสร้างความหวัง โดยขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่าเป็นผู้ปกครองรักษาท้องนา เช่น แม่โพสพ ผีนา ผีตาแฮก เป็นต้น มาช่วยให้การทำงานประสบความสำเร็จ ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ปลอดภัยจากความเสี่ยงต่าง ๆ รวมทั้งช่วยในการรักษาคุ้มครองข้าวและผลผลิตทางการเกษตรอื่น ๆ ในที่นาของตน

นางจิต เสนาศรี ได้บอกเล่าถึงคำอธิษฐานเพื่อขอพรผีนาและแม่โพสพ ตอนประกอบพิธีสู่ขวัญข้าว และอุปกรรมในการทำนาว่า “ถึงแม่โพสพผู้เป็นเทวดารักษาท้องนา และต้นให้ข้าว ขอให้ปีนี้ได้ผลผลิตที่เจริญงอกงาม ไม่มีโรคภัยจากศัตรูที่ขมาเบียดเบียน ให้น้ำอุดมสมบูรณ์ดี ไม่แล้งและไม่เกิดน้ำท่วม ถ้าแล้งก็ขอให้ได้ข้าวเยอะ น้ำท่วมข้าวก็ยังให้ได้ข้าวเหมือนเช่นทุกปี” (จิต เสนาศรี, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2562) จากคำสัมภาษณ์ของนางจิต เสนาศรี แสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านเชื่อว่าถ้าจัดพิธีสู่ขวัญข้าวขึ้นทุกปี นอกจากจะเป็นการขอขมาแม่โพสพที่ตนได้ทำล่วงเกิน ยังเป็นการอ้อนวอน ขอร้อง แสดงความขอบคุณที่ท่านได้ปกป้องคุ้มครองผืนนา ต้นข้าว รวมทั้งขอพรให้ได้ผลผลิตในปริมาณมาก และขายได้ราคาดี

ส่วนการเสี่ยงทายกองข้าวเปลือกที่ชาวบ้านนำมากองรวมกันใต้ฉัตรกุญแจพระ เป็นการทนายความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งผลจากการเสี่ยงทายเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้คนในชุมชนมีกำลังใจในการทำนา ทุกปีพบว่าแต่ละครอบครัวจะนำข้าวเปลือกมาถวายวัด โดยจัดให้มีกองข้าวสูง เพราะชาวบ้านเชื่อว่ายิ่งกองข้าวสูงเท่าไรในปีต่อไปจะยิ่งได้ผลผลิตข้าวมากขึ้นเท่านั้น

การเสี่ยงทายกองข้าว นับเป็นพิธีกรรมย่อยหนึ่งในงานประเพณีบุญเดือนสามที่ทำให้ชาวบ้านมีกำลังใจในการทำงาน ส่วนผลการเสี่ยงทายเป็นวิธีการที่ทำให้ทุกครอบครัวได้เตรียมตัวรับมือและป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นก่อนลงมือทำนา อีกทั้งการเสี่ยงทายกองข้าวยังเป็นสร้างความหวังและกำลังใจให้แก่ชาวนาในการทำงานต่อไป

5. อภิปรายผล

ประเพณีบุญเดือนสามในชุมชนไทกะเลิงบ้านม่วง มีบทบาทต่อคนในชุมชนหลายประการ ทั้งการสร้างขวัญและกำลังใจ การให้ความหวังเรื่องความอุดมสมบูรณ์ การสร้างความสัมพันธ์ในดีของสมาชิกในครอบครัว การสร้างความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชน การรักษาวัฒนธรรมให้คงอยู่ การควบคุมสังคม และการให้ความบันเทิง บทบาทเหล่านี้พบว่า แตกต่างจากงานวิจัยอื่น ๆ ซึ่งทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับบริบทของชุมชนเป็นหลัก เช่น กรณีงานวิจัยของ อัมพิกา ชะคำป้อ (2554) ที่ศึกษา “พลวัตและบทบาทของความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีอารักษ์บ้านที่บ้านไม้สูงชน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย” พบว่า บทบาทในการเชื่อมความสัมพันธ์ของชาวไทยใหญ่ ไทลื้อ และไทยวนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน ทำให้เกิดการผสมผสานของทั้งสามวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน ทำให้มีความเชื่อของชาวไทยใหญ่ และไทยวนเข้ามา แต่ยังคงความเป็นชาวไทยลื้อไว้ ความแตกต่างของผลการศึกษาของอัมพิกา ชะคำป้อ แสดงให้เห็นว่า การมีพื้นที่แวดล้อมด้วยคนหลากหลายชาติพันธุ์ มีส่วนทำให้พิธีกรรมมีหน้าที่ต่อชุมชนหรือสังคมเปลี่ยนแปลงไปด้วย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้เข้าใจองค์ประกอบของประเพณีบุญเดือนสาม รูปแบบของการจัดประเพณีบุญเดือนสามในชุมชนไทกะเลิงบ้านม่วง รวมถึงได้เข้าใจอย่างลึกซึ้งว่าการดำรงอยู่ของประเพณีบุญเดือนสามมีพิธีกรรมย่อย ๆ อีกหลายพิธีกรรม ย่อมสัมพันธ์กับบทบาท ดังที่ประเพณี บุญเดือนสามในชุมชนไทกะเลิงบ้านม่วงยังคงอยู่คู่ชุมชน เนื่องจากยังคงทำหน้าที่หรือมีบทบาทรับใช้ชุมชนหลายประการ ช่วยควบคุมคนในชุมชนให้มีระเบียบ ช่วยรักษาวัฒนธรรมให้คงอยู่ ช่วยสร้างขวัญกำลังใจ ช่วยสร้างความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว ช่วยให้ความบันเทิง และช่วยให้คนในชุมชนเกิดความรัก ความสามัคคีกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ดังนั้น เราต้องเห็นความสำคัญของประเพณี พิธีกรรมในชุมชน และขอมปรับองค์ประกอบบางประการให้สัมพันธ์กับยุคสมัย แต่ไม่ยอมสูญเสียอัตลักษณ์ที่บ่งบอกความเป็นไทกะเลิง และต้องไม่สูญเสียลักษณะสำคัญของพิธีกรรมจนไม่สามารถสืบสาวไปจนถึงต้นเค้าได้

ในการวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของข้อมูลดิชนเป็นแนวทางหนึ่งในการวิจัยแนวคติชนวิทยา ทำให้วัฒนธรรมส่วนต่าง ๆ ในสังคมมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทั้งด้านปัจจัยพื้นฐาน ด้านความมั่นคงของสังคม และความมั่นคงทางจิตใจ นักมานุษยวิทยาสนใจบทบาทหน้าที่ของระบบต่าง ๆ ในวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นระบบความเชื่อและศาสนา ระบบครอบครัว ระบบการปกครอง ระบบการศึกษา ระบบนันทนาการ โดยมองว่าระบบต่าง ๆ เป็นกลไกทางวัฒนธรรม ซึ่งต่างก็มีหน้าที่ของตน และช่วยให้สังคมดำรงอยู่ได้ (สุกัญญา สุจฉายา, 2549) เมื่อนำแนวคิดนี้มาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ประเพณีบุญเดือนสามในชุมชนไทกะเลิงบ้านม่วง จังหวัดนครพนม ทำให้เห็นว่า ประเพณีบุญเดือนสามมีบทบาทหน้าที่สำคัญทั้งระดับชุมชน และระดับปัจเจกบุคคล ทั้งยังมีส่วนช่วยให้คนในชุมชนตระหนักในคุณค่าของประเพณี และช่วยกันธำรงรักษาให้คงอยู่คู่ชาวไทกะเลิงบ้านม่วงสืบไป

6.สรุปผล

ประเพณีบุญเดือนสามมีบทบาทต่อคนในชุมชนบ้านม่วง 2 ประเด็นหลัก คือ บทบาทต่อชุมชน พบบทบาทย่อย 5 ประการ ได้แก่ การสร้างความสัมพันธ์อันดีแก่สมาชิกในครอบครัว การสร้างความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชน การรักษาวัฒนธรรมให้คงอยู่ การควบคุมสังคม และการให้ความบันเทิง และบทบาทต่อปัจเจกบุคคล พบบทบาทย่อย 2 ประการ ได้แก่ การสร้างขวัญและกำลังใจแก่ชาวบ้าน และการให้ความหวังเรื่องความอุดมสมบูรณ์

7. กิตติกรรมประกาศ

บทความฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความรู้ความกรุณาของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สารทิ ขาวดี ประธานหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี อาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัย ที่ได้เสียสละเวลาให้คำปรึกษา แนะนำ และตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ จนกระทั่งบทความฉบับนี้สำเร็จลุล่วงอย่างสมบูรณ์ครบถ้วน ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ ที่นี้

8. เอกสารอ้างอิง

จัด เสนาศรี, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2562.

น้ามนต์ อยู่อินทร์. (2553). การดำรงอยู่ของความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวในสังคมไทยปัจจุบัน: กรณีศึกษาหมู่บ้านคอนโพธิ์ ตำบลชานนา อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไบลี ไชยสุระ, สัมภาษณ์, 9 มีนาคม 2562.

ประคอง นิมมานเหมินท์ และคณะ. (2560). *คติชนคนไทในวัฒนธรรมข้าว*. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศิราพร ณ ฉลาง. (2548). *ทฤษฎีคติชนวิทยา: วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมอรัถ ไชยสุระ, สัมภาษณ์, 19 มีนาคม 2562.

สารถิ ขาวดี. (2559). *ประเพณีแซนโถงตามบูชาบรรพบุรุษ จังหวัดสุรินทร์: การประกอบสร้างและบทบาทของประเพณีประคิษฐ์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุกัญญา สัจฉายา. (2549). *พิธีกรรม ตำนาน นิทาน เพลง: บทบาทของคติชนกับสังคมไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

โส ไชยสุระ, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2562.

หมี ไชยสุระ, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2562.

อัครพงษ์ ไชยสุระ, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2562.

อัมพิกา ะคำป้อ. (2554). *พลวัตและบทบาทของความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีอารักษ์บ้านที่บ้านไม้ลุงชนอำเภอมะสา จังหวัดเชียงราย*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.